

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

زمان پذیرش نهایی: ۱۴۰۰/۰۴/۱۵

شماره مجوز مجله: ۸۰۴۰۰

تأثیر محیط آموزشی اثربخش بر عملکرد تحصیلی و انگیزه دانش آموزان

زهرا لطیفی

کارشناسی مهندسی معماری دانشگاه سیستان و بلوچستان

چکیده

امروزه، نظام‌های آموزشی در سراسر جهان به دنبال راه‌هایی برای ارتقای کیفیت آموزش و پرورش هستند. یکی از عواملی که می‌تواند در این زمینه نقش مؤثری داشته باشد، ایجاد محیط آموزشی اثربخش است. محیط آموزشی اثربخش به محیطی گفته می‌شود که در آن دانش‌آموزان در فرایند یادگیری نقش فعال دارند و به طور مستمر با یکدیگر و با معلم تعامل دارند. این نوع محیط در مقابل محیط آموزشی سنتی قرار دارد که در آن معلم تنها منبع دانش است و دانش‌آموزان فقط به صورت منفعلانه مطالب را دریافت می‌کنند. تحقیقات نشان می‌دهد که محیط آموزشی اثربخش می‌تواند تأثیرات مثبتی بر عملکرد تحصیلی و انگیزه دانش‌آموزان داشته باشد. با این وجود، هنوز ابهاماتی در مورد چگونگی این تأثیرات وجود دارد. با توجه به اهمیت عملکرد تحصیلی و انگیزه در یادگیری، بررسی تأثیر محیط آموزشی اثربخش بر این دو مولفه از اهمیت بالایی برخوردار است. نتایج این بررسی می‌تواند به معلمان و مدیران مدارس در ایجاد محیط‌های آموزشی مؤثرتر کمک کند. این مقاله به بررسی تأثیر محیط آموزشی اثربخش بر عملکرد تحصیلی و انگیزه دانش‌آموزان می‌پردازد. در این مقاله، ابتدا مفهوم محیط آموزشی اثربخش و مولفه‌های آن تشریح می‌شود. سپس، تأثیرات این نوع محیط بر عملکرد تحصیلی و انگیزه دانش‌آموزان مورد بررسی قرار می‌گیرد. در نهایت، راهکارهایی برای ایجاد محیط آموزشی اثربخش ارائه می‌شود.

کلمات کلیدی: عملکرد تحصیلی، محیط آموزشی اثربخش، دانش آموز، انگیزش تحصیلی.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

مقدمه

دانش‌آموزان مهم‌ترین رکن نظام آموزش و پرورش هر کشوری محسوب می‌شوند. عواملی که می‌تواند این سرمایه ملی را برای رشد بهینه و کیفی آماده سازد، مهارت‌های رفتاری است که در محیط آموخته می‌شود نه فقط محفوظات علمی. مدارس تامین‌کننده نیروی کیفی جامعه اند و نه فقط تامین‌کننده کمیتی از خیل عظیم نیروی انسانی که به عنوان تحصیل کرده روانه جامعه می‌شوند. پس شناسایی و ایجاد زمینه برای رشد خصایل ممتاز بشری، اولین دغدغه دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت در کلیه فعالیت‌های علمی یا فرهنگی است که باید با تمام وجود خود را وقف ایفای این وظیفه سنگین کنند. محیط آموزشی اثربخش در مدرسه باعث رشد و تکامل همه ابعاد وجودی یک دانش‌آموز در بعد جسمانی، شناختی، عاطفی، اخلاقی و معنوی می‌شود. چنانچه یک بعد از این ابعاد دچار صدمه شود و یا مورد غفلت و فراموشی قرار گیرد، دانش‌آموز به توانایی‌ها و شایستگی‌های کامل دست نخواهد یافت. محققین همواره در مطالعات خود به اهمیت همکاری بین فردی برای تحصیل موفق و موفقیت در کار عملی آموزش توجه کرده‌اند. اهمیت همکاری موفقیت‌آمیز بین گروه‌های مختلف شغلی حرفه‌ای در محیط‌های آموزشی به منظور دستیابی به موفقیت برای دانش‌آموزان در این فضاها تاکید کرده است. نویسندگان بر اهمیت همکاری بین انواع مختلف بازیگران حرفه‌ای در محیط‌های آموزشی، و نیز بین انواع مختلف بازیگران حرفه‌ای و دانش‌آموزان تاکید می‌کنند - با هدف مشترک همکاری برای کمک به دانش‌آموزان برای دستیابی به موفقیت در محیط‌های مدرسه و دانشگاه در فضای اجتماعی، حس تربیتی و آموزشی است (Basic et al., ۲۰۲۱).

محیط آموزشی بخشی از حیات اجتماعی-فرهنگی جامعه است. سطح محیط‌های روزمره، آموزشی، حرفه‌ای فرد را در سطوح کلان، میانی و خرد در رابطه با فردی تکوینی، آموزشی، رشدی و ایجاد فضای همکاری آموزشی بین بازیگران در محیط‌های آموزشی فراگیر تعیین می‌کند. فعالیت‌های اجتماعی و تربیتی در محیط آموزشی نقش مهمی در رشد کودکان و دانش‌آموزان از نظر اجتماعی و تربیتی دارد. ترک تحصیل یا شکست در مدارس اجباری، دبیرستانی و دبیرستانی به عنوان احتمال بیشتری برای سوءمصرف الکل و مواد مخدر، و همچنین بیشتر در معرض جنایت، بیماری روانی، و تجربه مشکلات در استقرار خود در بازار کار به تصویر کشیده شده است. برعکس، حضور خوب در مدرسه و دانشگاه و نمرات خوب با کاهش خطر مشکلات اجتماعی و آموزشی مرتبط است که می‌تواند بر نوجوانان و بزرگسالان جوان تأثیر بگذارد (کرامتی و همکاران، ۱۳۹۶).

محیط‌های آموزشی در مدارس و دانشگاه می‌تواند به ثبات زندگی یک دانش‌آموز کمک کند. در واقع، آموزش منبع مرکزی برای ارتقای استقلال در میان جوانان، و همچنین برای تثبیت خود در بازار کار و مشارکت در جامعه به طور کلی اهمیت ارتباط خوب کودکان و دانش‌آموزان با مدارس و دانشگاه‌ها و روابط مثبت با معلمان و سایر بازیگران حرفه‌ای در محیط آموزشی و همچنین نمرات خوب را برجسته می‌کنند که همگی جنبه محافظتی در برابر خطرات ایجاد می‌کنند. مصرف الکل و مصرف مواد مخدر در بزرگسالی. در تحقیق مجدد قبلی، محیط آموزشی در مدرسه و دانشگاه به عنوان فضایی که می‌تواند ایمن باشد، که در آن می‌توان به معنای اجتماعی و تربیتی اعطا کرد، دراماتیک شد که به نوبه خود می‌تواند عزت نفس دانش‌آموز را تقویت کند (Warne et al., ۲۰۲۰). دانش در مورد محیط‌های آموزشی فراگیر، شناخت آموزشی اجتماعی، و اثربخشی فضا در مدارس و دانشگاه‌ها محدود است. ما در مورد میزان همکاری واقعی دسته‌های مختلف بازیگران حرفه‌ای و دانش‌آموزان در محیط‌های آموزشی در رابطه با دانش‌آموزان، یا در مورد روش‌هایی که شناسایی بازیگران در فرآیندهای آموزشی اجتماعی

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

جاری در محیط‌های آموزشی در مدارس و دانشگاه‌ها نقش ایفا می‌کنند، اطلاعات بسیار کمی داریم. مطالعه تجربیات معلمان و دانش آموزان، چهره‌های برجسته محیط‌های آموزشی فراگیر در مدرسه و دانشگاه، و تعمیم مشاهدات تحلیلی تربیتی اجتماعی تایید کننده این امر است. تعیین شرایط پیشرو برای آماده سازی دانش آموزان آینده برای تعامل ارتباطی در ارتباطات حرفه‌ای و ارتباط با دانش‌آموزان دیگر به معنای ایجاد و بازآفرینی محیط‌های آموزشی فراگیرمدار است (Basic et al., ۲۰۲۱).

جایگاه محیط آموزشی اثربخش در مدارس

مدرسه با محیط آموزشی اثربخش، مکانی است که تربیت و آموزش بطور رسمی در آن انجام می‌گیرد و نیز مکانی است که جامعه امروز را با جوامع فردا و آینده مرتبط می‌کند. از این رو مهمترین و اساسی ترین بخش آموزش و پرورش بشمار می‌آید. گسترش و پیچیدگی روز افزون جامعه بشری و پدیدآیی نیازهای متعدد و متنوع جدید در آن، ضرورت وجود مدرسه‌ای با محیط آموزشی حقیقی و اثربخش را به اثبات می‌رساند. مدرسه‌ای که برطبق اصول تربیتی پیشنهادی متخصصان آموزش و پرورش اداره می‌شود، دارای برنامه تحصیلی و فعالیت خاصی باشد و معلمان با شرایط ویژه‌ای در آن تدریس کنند. بنابراین گذشت زمان نقش مدرسه را از انتقال فرهنگ فراتر برده و موجب شده است که به امر تربیت بپردازد و موجبات عملکرد و انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان را فراهم آورد (Üstün and Ubuz, ۲۰۰۴).

در میان نهادهای مختلف، رسالت نهاد آموزش و پرورش در زمینه ایجاد بسترها و زمینه‌های موثر تعلیم و تربیت، حیاتی تر از سایر بخش‌هاست؛ زیرا وظیفه عمده‌ی زمینه‌سازی و ایجاد تغییر و تحول در جامعه را بر عهده دارد و به همین منظور، توجه به خلاقیت و نوآوری را همیشه باید در دستور کار خود قرار دهد. با مطالعه اجمالی اهداف آموزش و پرورش متوجه می‌شویم که تربیت انسانهای مومن، شاداب و ماهر و فرهیخته در مدارس با محیط آموزشی اثربخش و با نشاط امکان پذیر است. با توجه به محیط آموزشی اثربخش در ارتباط با تئوری و عمل آموزش عالی، آن را به عنوان شرط فعالیت آموزشی اجتماعی معلم تعریف می‌کند. به عنوان یک واقعیت آموزشی اجتماعی، محیط آموزشی اثربخش بدین سان تعریف شده است که در آن ارتباط فرد با دنیای اطراف در طول فعالیت آموزشی تجلی می‌یابد. محیط آموزشی را به عنوان مجموعه‌ای از محیط‌های تعاملی، موقعیت‌های آموزشی اجتماعی و آموزشی که فرآیند فعال سازی ابتکار خلاق فرد را تغذیه می‌کند و قابلیت‌های بالقوه آن را آشکار می‌کند، توصیف می‌کنند. با مجازی شدن آموزش‌ها اینترنت وارد آموزش و پرورش شده است. و فضای آموزش را اینترنت تشکیل می‌دهد. مفهوم "محیط آموزشی اثربخش" را به عنوان بازتابی از سیستم ارتباطات آموزشی اجتماعی در زمینه آموزش، یک سیستم ساختاریافته از ابعاد آموزشی اجتماعی اثربخش با هدف رشد و شکل‌گیری شخصیت در یک سازمان آموزشی اجتماعی ویژه سازمان یافته توصیف می‌کند. از نظر باسیک و همکاران مفهوم محیط آموزشی اثربخش را بر اساس اصل سرزمینی (محیط آموزشی جهانی، ایالتی، منطقه‌ای، محیط آموزشی مؤسسه آموزشی) بر اساس حوزه‌های فعالیت آموزشی اجتماعی که در آن شکل‌گیری هدفمند شخصیت انجام می‌شود، بررسی می‌کند. که منجر به افزایش توان آموزشی اجتماعی، فکری و اقتصادی جامعه می‌شود (Broström, ۲۰۱۷).

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

ویژگی مدارس با محیط‌های آموزشی اثربخش

مدرسه همواره کانون تحولات فرهنگی و اجتماعی جامعه بوده و تاثیرات مهمی در فعالیت، حیاط و پویایی علمی جامعه دارد. در سالهای اخیر با توجه به رشد روز افزون و وسعت تغییرات در روش‌های آموزشی، سازگار نمودن بستر یادگیری با نیازهای دانش‌آموزان مورد توجه متخصصین قرار گرفته است. مطالعات نشان می‌دهد که طرح فضاهای آموزشی اثربخش می‌تواند باعث رشد و یا بازدارندگی در امر یادگیری باشد. فولر به منظور مشارکت موفقیت‌آمیز دانش‌آموزان در فرآیند یادگیری در محیط آموزشی اثربخش، ایجاد یک موسسه آموزش عالی یا چنین محیط آموزشی را بر اساس اصول زیر پیشنهاد می‌کنند (Fuller, ۲۰۱۸):

الف) بنیادی‌سازی (تسلط بر طیف وسیعی از حرفه‌ای‌ها دانش)؛

ب) جهت‌گیری عملی آموزش حرفه‌ای (تسلط بر مهارت‌های عملی مورد نیاز برای فعالیت حرفه‌ای)

ج) وحدت آموزش، زندگی و فعالیت حرفه‌ای (ترکیب در محیط آموزشی فعالیت حرفه‌ای، اجتماعی و آموزشی)

د) شخصیت‌سازی محیط آموزشی (ایجاد شرایط خرد و عوامل خرد برای تحقق توانایی‌ها و امکانات خلاق).

با تعمیم دیدگاه‌های دانشمندان، مفهوم کاری «محیط آموزشی اثربخش» در آموزش پس از متوسطه را به عنوان یک پدیده اجتماعی تربیتی تعامل دانش‌آموزان با سایر دانش‌آموزان، معلمان (فعالیت آموزشی خلاق حرفه‌ای) و رسانه‌های اطراف روشن کردیم. محیط آموزشی اثربخش بخشی از محیط آموزشی اجتماعی است که در آن شکل‌گیری تربیتی دانش‌آموزی، حرفه‌ای و اجتماعی دانش‌آموز صورت می‌گیرد. بر این اساس، در محیط آموزشی اثربخش از انواع اطلاعات اشباع شده است: شناختی، هنری، زیبایی‌شناختی، اجتماعی تربیتی، آموزشی، حرفه‌ای چندوجهی و غیره. این امکان را فراهم می‌کند که توانایی‌های خلاق دانش‌آموز آشکار شود و مشارکت دانش‌آموز را تحریک و تضمین می‌کند. در اشکال مختلف فعالیت آموزشی خلاق. با توجه به کارکرد مشخص شده، محیط آموزشی اثربخش را می‌توان به عنوان محیط آموزشی اجتماعی آموزنده-خلاق تعریف کرد (Fuller, ۲۰۱۸).

ایجاد یک محیط آموزشی آموزنده و خلاق در یک آموزش عالی، هم برای آموزش حرفه‌ای بازیگران آینده و هم برای آماده‌سازی آنها برای ارتباط حرفه‌ای در آینده شغلی پیش نیاز است. نکات کلیدی در ایجاد محیط آموزشی آموزنده و خلاق برای جامعه سازان آینده (الف) اصول ایجاد یک محیط آموزشی و (ب) یک سیستم ساختار یافته از ابعاد آموزشی اجتماعی بود. اصول پیشنهادی که براساس آن باید محیط آموزشی اثربخش آموزش عالی ایجاد و بازآفرینی شود، به مفاد هنجاری و نظارتی برای آشکار کردن محتوای شرایط آماده‌سازی بازیگر آینده برای ارتباط حرفه‌ای در آینده تبدیل شد. محتوای این شرایط شامل دو جنبه آموزشی اجتماعی ضروری است: اطلاعات و خلاقیت (Delos Reyes and Torio, ۲۰۲۱).

مؤلفه اطلاعاتی آموزشی اجتماعی محیط آموزشی اثربخش مملو از اطلاعات هنری و زیبایی‌شناختی در مورد آثار انواع مختلف هنر است. هنر تئاتر ذاتاً ترکیبی است - ترکیبی از انواع هنرها. بنابراین، بازیگر آینده، از طریق محیط آموزشی مناسب سازماندهی شده، می‌آموزد که ابزارهای ادراک و ابزارهای پخش انواع اطلاعات هنری و زیبایی‌شناختی هر نوع هنر را درک کند و بر آن مسلط شود: اجتماعی تربیتی، شناختی، هنری، زیبایی‌شناختی، فکری، عاطفی، روانی، اخلاقی-اخلاقی، فردی-تألیفی، عملی ویژگی اصلی نوع اطلاعات آموزشی اجتماعی، تغییر اصطلاحنامه، پر کردن انبار دانش از طریق درک آثار هنری است. نوع اطلاعات آموزشی اجتماعی هنری شامل ایده، مفهوم زیبایی‌شناختی، تصاویر هنری و ابزار ترجمه آنها است. اطلاعات

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

آموزشی اجتماعی زیبایی شناختی فقط مختص آثار هنری است. به اطلاعات هنری و ابزار پخش آن وابسته است (Johnsson et al., ۲۰۱۹).

باید معتقد باشیم که درحقیقت رشد پایدار ما در گرو محیط آموزشی اثربخش است. یکی از عوامل موثر تربیتی در آموزش و پرورش جدید، نحوه معماری محیط‌های آموزشی است. در تعلیم و تربیت جدید، فضای فیزیکی مدرسه نه تنها یک محیط خشک و بی روح در فرآیند یادگیری محسوب نمی‌گردد، بلکه به عنوان یک عامل زنده و اثربخش در کیفیت فعالیت‌های آموزشی و تربیتی دانش‌آموزان نقش ایفا می‌کند. به عقیده صاحب نظران تعلیم و تربیت، در یک نگاه سیستمی، چگونگی معماری مدارس و عناصر تشکیل دهنده آن مثل رنگ، نور، صدا، تجهیزات و جز آن می‌توانند در کنار سایر عوامل آموزشی و تربیتی اثرات قابل توجهی بر فراگیران و دانش‌آموزان باقی گذارند. رنگ به عنوان اساسی‌ترین جلوه محیط‌های آموزشی و پرورشی می‌تواند در کارایی درونی دانش‌آموزان موثر باشد. رنگ‌ها می‌توانند موجب شادی، امید یا ناراحتی و اندوه در افراد شوند. وجود رنگ مطلوب در محیط‌های آموزشی تاثیر مثبتی در افراد داشته و حس علاقه مندی آنان را نسبت به تحصیل و یادگیری بر می‌انگیزد و موجب عملکرد زندگی اجتماعی و نشاط آنان می‌گردد (Broström, ۲۰۱۷).

اهمیت محیط آموزشی اثربخش در عملکرد و انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان

از آنجا که تعاملات مداوم انسان‌ها با یکدیگر و با منابع محیطی و الگوی یادگیرنده محوری، جوهره‌ی نظام‌های آموزشی جهان امروز می‌باشد، این اعتقاد وجود دارد که این رویکردهای جدید نیازمند حرکت، کار گروهی و پویایی می‌باشند. فضای آموزشی می‌تواند با بهره‌گیری از سازماندهی پویا در فضای کالبدی خود بر روی امر آموزش تاثیر گذاشته و به این طریق کیفیت آموزش را ارتقا دهد. مدرسه با محیط آموزشی اثربخش، کانون عشق به دانستن و پایگاه کشف و شهود برای راهیابی به حقیقت زندگی و دست‌یابی به اکسیر خوشبختی و سعادت واقعی از طریق یادگیری ازنندگی، درزندگی برای زندگی است. در این مدرسه جان آگاهی و معنا جویی به جای شکل‌گرایی و حافظه محوری می‌نشیند و قابلیت تحول نه در تراکم معلومات بیرونی که در تنوع معرفت درونی متمرکز می‌شود. در مدرسه اثربخش رهیافت وجودی حال آفرین جایگزین دریافت فیزیکی کار آفرین می‌شود و نیروی محرکه شوق و ذوق خودانگیخته جایگزین جایزه و پاداش دگرانگیخته می‌شود (Üstün and Ubu, ۲۰۰۴)..

زمانی که دانش‌آموزان در محیط آموزشی اثربخش با یکدیگر تعامل دارند، سعی می‌کنند واقعیت آموزشی را قابل درک کنند و با این کار هویت خود را ساخته و بازسازی می‌کنند. بنابراین، گونه‌سازی‌ها یک کارکرد مهم در ایجاد و بازآفرینی تعاملی آموزشی انجام می‌دهند. تقسیم به دسته‌ها و نوع حضور افراد، حرفه‌ها و رویدادها - شناسایی آنها از طریق طبقه‌بندی - برای پیمایش در تعاملات آموزشی روزانه بی‌شمار ضروری است. تایپ‌سازی یک فرآیند ثابت نیست. بلکه از یک جریان تعاملی آموزشی (وضعیت آموزشی) و فضایی به فضای بعدی تغییر می‌کند. کنش‌های آموزشی، بازنمایی‌ها و تولیدات یک بازیگر، انگیزه و پاسخی به کنش‌ها، بازنمایی‌ها و تولیدات آموزشی دیگری است. در این فرآیند، وابستگی‌ها و عزت نفس بازیگران درگیر، ایجاد و بازآفرینی هویت‌های مختلف اجتماعی و آموزشی و شناخت آنها در این هویت‌ها شکل می‌گیرد و اصلاح و تأیید می‌شود. با توجه به این دیدگاه‌های نظری، اقدامات آموزشی عملی دانش‌آموزان و متخصصان در فضای آموزش اجباری، متوسطه و پس از متوسطه و نیز تحلیل این اقدامات را می‌توان به عنوان فعالیت‌های معنا ساز تلقی کرد. این فعالیت‌های آموزشی می‌تواند به توسعه دانش کمک کند که می‌تواند مشارکت و موفقیت دانش‌آموزان و متخصصان را در موقعیت‌هایی

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

که مشخصه این محیط‌های آموزشی است، ارتقا دهد. یک نقطه شروع مهم در تحلیل‌هایی که ریشه در نظریه علمی فوق دارد این است که بازیگران در همه محیط‌های آموزشی اثربخش در ارتباط با موقعیت تعاملی خود در یک زمینه مشخص که در آن کنشگران انواع خاصی نسبت به سایرین مزیت دارند، گروه بندی و نمونه سازی می‌شوند. بنابراین، بازیگران انواع خاصی در فضا نسبت به سایرین دارای اقتدار و جایگاه اجتماعی بالاتری خواهند بود. در نتیجه، آنها دارای مزیت تعاملی در تعریف و بازتعریف نحوه عمل آموزشی، گروه‌ها، انواع و بازیگران آموزشی و بازنمایی، تولید و بازتولید هستند (Johnsson et al., ۲۰۱۹).

در مفهوم تعاملی آموزشی، حوزه محدود «محیط آموزشی اثربخش» را می‌توان به صورت متشکل از سه منطقه فرعی تحلیل کرد. زیرفضای جلویی به زیرمنطقه ای اطلاق می‌شود که عملکرد خود دانش‌آموزان (به عنوان کنش، بازتولید و/یا تولید اشیاء آموزشی) در آن انجام می‌شود. زیرفضای پشت (پشت صحنه) زیرمنطقه ای است که بازیگران اطراف (مخاطب) نمی‌توانند به آن دسترسی داشته باشند. در این زیرفضا، کسانی که در آموزش، بازنمایی و/یا تولید فعالیت می‌کنند، می‌توانند اجزای آینده‌شان را شکل دهند و در اجزای گذشته خود تأمل کنند، آماده شوند یا آرامش داشته باشند (Berggren et al., ۲۰۲۱). برخی از محیط‌های فرعی می‌توانند هم فضای پشت و هم فضای جلو باشند. به عنوان مثال، مدارس اجباری و متوسطه، دانشگاه‌ها، کلاس‌های درس، و دفاتر مختلف (مثلاً مدیر مدرسه، پرستار مدرسه، مشاور) می‌توانند از نظر آموزشی به عنوان یکی یا دیگری عمل کنند. تعیین فضای جلو یا پشت به عملکرد خاص بازیگر و عملکرد فضا در آن زمان بستگی دارد. ناحیه سوم خارج، خارج از فضا است (منطقه خارجی/حذف). این زیرفضا نمایانگر هر چیزی است که به محیط آموزشی جلو یا عقب تعلق ندارد. بازیگری که از نظر آموزشی در بیرون عمل می‌کند، بازتولید می‌کند و یا تولید می‌کند، یک بازیگر بیرونی است. در روابط خود با بازیگران مستقر در فضای جلو یا عقب، عملکرد آموزشی افراد خارجی خطر ایجاد و ایجاد مجدد تعارض در تعامل را دارد. یک بازیگر بیرونی که با بازی آموزشی، بازتولید و/یا تولید اشیاء آموزشی مهم در این زیرفضاها وارد فضای جلو یا پشت می‌شود، با برهم زدن نظم آموزشی و مجبور به تعریف مجدد موقعیت در محیط آموزشی، سردرگمی موقتی ایجاد می‌کند (Berggren et al., ۲۰۲۱).

استدلال فضایی نظریه پردازان در این موضوع ما را کنجکاو کرد که در موقعیت‌های مختلف بازنمایی شده در محیط آموزشی مدرسه و دانشگاه چه اتفاقی می‌افتد. با این سوال به عنوان نقطه شروع، متوجه شدیم که مطلعان در ادبیات بررسی شده، هنگام ساختن و بازسازی هویت حرفه‌ای و شخصی خود، بازیگران را هم از زیرمحیط‌های جلو و عقب صحنه و هم از بیرون (خارج از فضا) مشخص می‌کنند. همانطور که کلاس‌های درس در مدارس و دانشگاه‌های اجباری، متوسطه دوم می‌تواند هم فضای جلو و هم فضای پشت باشد، بازیگر معمولی در فضا هم می‌تواند یک بازیگر حرفه‌ای در این زیرفضاها و هم بازیگری خارج از سازمان باشد، مانند یک دانش‌آموز (Onrust et al, ۲۰۱۶).

فولر همچنین نشان می‌دهد که چگونه دانش‌آموزان تازه وارد، معلمان را در محیط آموزشی مدرسه به‌عنوان بی‌علاقه به تدریس دانش‌آموزان و نیز به عنوان بی‌احترامی از سوی دانش‌آموزان تازه وارد تصویر می‌کنند. تجزیه و تحلیل همچنین تصویری از یک معلم فعال و استراتژیک را ارائه می‌دهد که بازیگر مهمی در کار عملی با دانش‌آموزان به صورت فردی است. چنین معلمی از نظر آموزشی به عنوان یک پشتیبان تعاملی برای غلبه بر موانعی عمل می‌کند که در غیر این صورت ممکن است همکاری بین معلمان و دانش‌آموزان را مختل کند. محققان شکاف بین فرهنگ یادگیری قبلی دانش‌آموزان تازه وارد و جامعه جدیدشان را ارائه می‌دهند و اهمیت کمک فعالانه به این دانش‌آموزان را برای پل زدن تفاوت‌ها نشان می‌دهند. همچنین بر اهمیت نگاه

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

نکردن به دانش آموزان تازه وارد به عنوان یک گروه همگن در محیط آموزشی تأکید می کنند. هر دو مطالعه بر ارزش شناخت هر دانش آموز به عنوان یک فرد فراتر از طبقه بندی آن ها برای دیدن و استفاده آسان تر از شرایط، تجربیات و نیازهای فردی آنها تأکید می کنند. دانش آموزان تازه وارد باید در درک آنچه از آنها در یک فضای اجتماعی و آموزشی جدید مورد انتظار و نیاز است حمایت شوند (Fuller, ۲۰۱۸). کارلسون و همکاران توجه را به این واقعیت جلب می کند که مشاغل دانشجویان تازه وارد در صورت عدم دریافت حمایت در محیط آموزشی که به عنوان تازه واردان نیاز دارند، در خطر است. از جمله، تجزیه و تحلیل این مطالعه بر این باور معلمان روشن می کند که بسیاری از دانش آموزان تازه وارد نمی دانند که از آنها به عنوان دانش آموزان در محیط آموزشی چه انتظاری می رود. معلمان معتقدند که انتظار یادگیری مستقل بیشتر با تجربیات مدرسه قبلی دانش آموزان با معلمان مستبد و فعال در تضاد است (Eek-Karlsson et al., ۲۰۲۰).

امروزه، نظام های آموزشی در سراسر جهان به دنبال راه هایی برای ارتقای کیفیت آموزش و پرورش هستند. یکی از عواملی که می تواند در این زمینه نقش مؤثری داشته باشد، ایجاد محیط آموزشی پویا است (Berggren et al., ۲۰۲۱). محیط آموزشی پویا به محیطی گفته می شود که در آن دانش آموزان در فرایند یادگیری نقش فعال دارند و به طور مستمر با یکدیگر و با معلم تعامل دارند. این نوع محیط در مقابل محیط آموزشی سنتی قرار دارد که در آن معلم تنها منبع دانش است و دانش آموزان فقط به صورت منفعلانه مطالب را دریافت می کنند. مطالعات نشان می دهد که دانش آموزانی که در محیط آموزشی پویا درس می خوانند، در مقایسه با دانش آموزانی که در محیط آموزشی سنتی درس می خوانند، پیشرفت تحصیلی بیشتری دارند. این امر به دلیل عوامل زیر است:

- افزایش مشارکت دانش آموزان: در محیط آموزشی پویا، دانش آموزان در فرایند یادگیری نقش فعال دارند و به طور مستمر با یکدیگر و با معلم تعامل دارند. این امر به افزایش درک و یادگیری مطالب کمک می کند.
- افزایش انگیزه: محیط آموزشی پویا به دلیل جذابیت و خلاقیت، انگیزه دانش آموزان را برای یادگیری افزایش می دهد. دانش آموزانی که انگیزه بیشتری دارند، تلاش بیشتری می کنند و در نتیجه پیشرفت تحصیلی بیشتری دارند.
- پرورش مهارت های تفکر انتقادی: در محیط آموزشی پویا، دانش آموزان فرصت های زیادی برای حل مسئله و بحث و گفتگو دارند (پیشوایی و موسوی، ۱۳۹۹).

تأثیرات بر انگیزه:

تحقیقات نشان می دهد که محیط آموزشی پویا می تواند انگیزه دانش آموزان را برای یادگیری افزایش دهد. این امر به دلیل عوامل زیر است:

- افزایش علاقه: محیط آموزشی پویا به دلیل جذابیت و خلاقیت، علاقه دانش آموزان به یادگیری را افزایش می دهد.
- افزایش اعتماد به نفس: در محیط آموزشی پویا، دانش آموزان فرصت های زیادی برای ارائه نظرات و ایده های خود دارند.
- احساس تعلق: در محیط آموزشی پویا، دانش آموزان احساس تعلق خاطر و عضویت در یک گروه را دارند.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

راهکارهایی برای ایجاد محیط آموزشی پویا:

- استفاده از روش‌های تدریس فعال: معلمان می‌توانند از روش‌های تدریس فعال مانند بحث و گفتگو، حل مسئله، و کار گروهی استفاده کنند تا دانش‌آموزان را در فرایند یادگیری مشارکت فعال
  - ایجاد محیطی جذاب و خلاق: معلمان می‌توانند با استفاده از رنگ‌های شاد، تصاویر و وسایل آموزشی جذاب، محیط کلاس درس را به فضایی
  - استفاده از فناوری‌های نوین آموزشی: معلمان می‌توانند از فناوری‌های نوین آموزشی مانند تخته‌های هوشمند و نرم‌افزارهای آموزشی برای جذاب‌تر کردن (پیشوایی و موسوی، ۱۳۹۹).
- محیط آموزشی پویا نقشی کلیدی در ارتقای کیفیت آموزش و پرورش ایفا می‌کند.

ارتباط محیط آموزشی اثربخش و رغبت دانش‌آموزان به شرکت در فعالیت‌های کلاسی

محیط‌های آموزشی اثربخش به دلیل محدودیت‌های خاص خود برای خشک و بی روح شدن مستعد است اما باید تمام تلاش‌ها را به کار گرفت تا از وقوع این حادثه جلوگیری کرد. اهمیت دادن به محیط‌های آموزشی و رعایت اصول و استانداردهای مربوط به آن در طراحی این مراکز منجر به خلق محیطی متناسب با خواسته‌های روانی دانش‌آموزان و در نتیجه جامعه می‌گردد.

ریشه علاقه هر دانش‌آموز به آموختن در مدرسه و قرار گرفتن در محیط آموزشی شکل می‌گیرد و در صورت ناهماهنگ بودن محیط با انتظارات فرد حس دافعه و عدم علاقه به یادگیری در دانش‌آموز شکل می‌گیرد. شکل و چیدمان کلاسها، رنگ، نور و تهویه، امکانات آموزشی، دکوراسیون داخلی همه و همه در آموزش پذیری و ایجاد علاقه و رغبت در دانش‌آموزان مؤثر است. در حال حاضر کمتر ساختمان آموزشی را می‌توان دید که دارای تمام اسلوب‌ها و استانداردها باشد اما امید می‌رود در ساخت بناهای جدید آموزشی این استانداردها رعایت گردد (Üstün and Ubuz, ۲۰۰۴).

یکی از ابعاد محیط آموزشی عوامل فیزیکی می‌باشد که در ایجاد انگیزه و اشتیاق به آموزش نمی‌توان از تاثیرات آن غافل شد، عوامل فیزیکی مربوط به محیط‌های آموزشی و جذاب بودن آن‌ها در قسمت‌هایی به شرح ذیل تبیین شده است (Delos Reyes and Torio, ۲۰۲۱).

- ۱- نور و عوامل مربوط به آن مانند میزان و شدت نور، نوع نور (طبیعی یا مصنوعی).
- ۲- ابعاد ظاهری کلاس شامل دیوار، درب و کف کلاس، سرانه مساحت و سرانه فضا.
- ۳- رنگ و تاثیر آن بر آموزش و محیط‌های آموزشی.
- ۴- حرارت و تهویه کلاس.
- ۵- صدا و عوامل مربوط به آن.
- ۶- سازماندهی و آرایش کلاس.

بحث و نتیجه گیری

تحولات سریع فرهنگی موجب تغییر در اهداف، محتوا و روشهای آموزش و پرورش شده است. بر خلاف گذشته دیگر آموزش و پرورش فقط به دنبال انتقال دانش و معلومات کلیشه ای و تقویت حافظه نیست، بلکه توسعه حس انتقاد و قضاوت صحیح، تقویت مهارتهای زندگی اجتماعی و بطور کلی تربیت شخصیت سالم، شاداب و اثربخش اهداف اصلی مدرسه اثربخش را تشکیل می دهد. وظیفه و رسالت مدرسه اثربخش این است که با به کار گماری عوامل مبتکر و نو آور و ارائه طرح های جدید و روشهای نو زمینه بروز ویژگی های یاد شده را در متعلمان و معلمان فراهم سازد و فضای مدرسه را به فضای سازنده، خلاق، مبتکر، روح افزا، گرم و صمیمی و لذت بخش تبدیل کند (Warne et al., ۲۰۲۰). فعالیتهای اجتماعی و تربیتی در محیط آموزشی اثربخش در مدارس مدرن نقش مهمی در رشد کودکان و دانش آموزان از نظر اجتماعی و تربیتی دارد. محیطهای آموزشی اثربخش در مدارس و دانشگاه می تواند به ثبات زندگی یک دانش آموز کمک کند. زمانی که دانش آموزان در محیط آموزشی اثربخش با یکدیگر تعامل دارند، سعی می کنند واقعیت آموزشی را قابل درک کنند و با این کار هویت خود را ساخته و بازسازی می کنند. مفهوم محیط آموزشی اثربخش را بر اساس اصل سرزمینی و بر اساس حوزه های فعالیت آموزشی اجتماعی که در آن شکل گیری هدفمند شخصیت انجام می شود. آشنایی و شناخت کافی نسبت به محیط آموزشی اثربخش در مدارس می توان زمینه ای برای موفقیت و انگیزش تحصیلی دانش آموزان باشد و موجبات عملکرد تحصیلی آنها را فراهم سازد (پیشوایی و موسوی، ۱۳۹۹).

منابع

۱. پیشوایی، میر سامان، موسوی و سیده سارا. (۱۳۹۹). پیش بینی پویای جمعیت دانش آموزان و برنامه ریزی فضای مدارس کشور. فصلنامه مطالعات مدیریت راهبردی. ۱۰(۴۰)، ۱۲۹-۱۴۹.
۲. کرامتی، پور کریمی و زالی. (۱۳۹۶). مقایسه فضای آموزشی مدارس دولتی و غیر دولتی، مورد: مدارس متوسطه شهر کرج. ۳(۵)، ۷۲-۵۱.
۳. Broström, S. (۲۰۱۷). A dynamic learning concept in early years' education: A possible way to prevent schoolification. *International Journal of Early Years Education*, ۲۵(۱), ۳-۱۵.
۴. Berggren, J., Torpsten, A. C., & Järkestig Berggren, U. (۲۰۲۱). Education is my passport: Experiences of institutional obstacles among immigrant youth in the Swedish upper secondary educational system. *Journal of Youth Studies*, ۲۴(۳), ۳۴۰-۳۵۴.
۵. Basic, G., Lokareva, G. V., & Stadnichenko, N. V. (۲۰۲۱). Inclusive Educational Spaces and Social Pedagogical Recognition: Interaction-and Social-Pedagogy-Inspired Analysis of Space Dynamics in Compulsory, Upper-Secondary and Post-Secondary Education. *Education Sciences*, ۱۱(۱۱), ۷۵۴.

۶. Delos Reyes, R. D. G., & Torio, V. A. G. (۲۰۲۱). The relationship of expert teacher–learner rapport and learner autonomy in the CVIF-dynamic learning program. *The Asia-Pacific Education Researcher*, ۳۰(۵), ۴۷۱-۴۸۱.
۷. Eek-Karlsson, L., Lundin, M., & Torpsten, A. C. (۲۰۲۰). Likabehandlingsarbete—en reproduktion av rådande maktordning?. *Educare-vetenskapliga skrifter*, ۲, ۴۹-۷۳.
۸. Fuller, K. (۲۰۱۸, April). New lands, new languages: Navigating intersectionality in school leadership. In *Frontiers in Education* (Vol. ۳, p. ۲۵). Frontiers Media SA.
۹. Johnsson, A., Blivik, G., & Basic, G. (۲۰۱۹). Newly arrived parents and collaboration in Swedish school—an interactionally and ethnomethodologically inspired analysis of proposed collaborative alliances and triads. In *Nationell specialpedagogisk konferens. Samverkan för inkludering-som möjlighet och utmaning (" National special education conference in Sweden. Collaboration for inclusion-as opportunity and challenge")*, Örebro University, Örebro, Sweden (۲۰۱۹۱۱۱۳-۲۰۱۹۱۱۱۴).
۱۰. Onrust, S. A., Otten, R., Lammers, J., & Smit, F. (۲۰۱۶). School-based programmes to reduce and prevent substance use in different age groups: What works for whom? Systematic review and meta-regression analysis. *Clinical psychology review*, ۴۴, ۴۵-۵۹.
۱۱. Üstün, I., & Ubuz, B. (۲۰۰۴). Student's development of geometrical concepts through a dynamic learning environment. In *The ۱۰th International Congress on Mathematics Education*. <http://www.icme-۱۰.dk/index.html>.
۱۲. Warne, M., Svensson, Å., Tirén, L., & Wall, E. (۲۰۲۰). On time: a qualitative study of Swedish students', parents' and teachers' views on school attendance, with a focus on tardiness. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, ۱۷(۴), ۱۴۳۰.